

limes

Dunakömlődön (Tolna megye) található a dunai limes Pannonia szakaszának egyik állomáshelye, Lussonium. A romkertben a római erőd déli kapuját, az ettől északra levő barakképületet, valamint a késő római kiserődöt 2003-ra tették látogathatóvá, 2008-ban pedig ünnepélyesen átadták az északi erődfal és kaputorony rekonstrukcióját. A műemléki helyreállítások kiviteli tervei Harsányiné Vladár Ágnes Ybl-díjas építésmérnök nevéhez fűződnek

BERÉNYI MARIANNA

A DUNAI LIMES:

2019-BEN VILÁGÖRÖKSÉGI HELYSZÍN?

I Magyarország, Szlovákia, Ausztria és Németország 2018. január 31-én nyújtotta be nevezését az UNESCO Világörökségi Központjához, hogy a Római Birodalom egykori határainak szárazföldi (limes) és folyóparti (ripa) katonai létesítményeinek kiemelkedő történeti, építészeti, technológiai, sőt kommunikációs jelentősége méltó figyelemben részesülhessen. *A Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes / A Római Birodalom határai – A dunai limes* című nevezésnek köszönhetően az 1000 kilométeres szakasz csaknem 100 ókori helyszínt pozicionálhatjuk újra, amennyiben 2019 nyarán Bakuban a Világörökségi Bizottság pozitívan dönt a pályázatról. A nevezés csaknem két évtizedes előzményeiről Visy Zsolt régész-professzort kérdeztük, aki előbb kutatóként tárta fel a római határvédelem létesítményeit, majd műemlékvédelmi szakemberként, helyettes államtitkárként, 2016-tól idén májusig miniszteri biztosként készítette elő a transznacionális világörökségi helyszín jelölését.

MC: *Az egykori Római Birodalom mai Magyarországra eső szaka-
sza 2009 óta várományosként szerepel az UNESCO Világörökség
listáján. Mi történt azóta? Miért csak 2018-ban nyújtották
be a nevezést?*

I Azt is megkérdezhetné, miért csak 2009-ben került fel a várományosi jegyzékre! Ez öt évvel korábban már megtörténhetett volna, ha minden a tervek szerint halad. Az előkészítő munkák jóval korábban, 1999–2000-ben elkezdődtek, amikor helyettes államtitkár voltam, és a világörökségi ügyeket is vittem. Magyarország benne volt az UNESCO huszonegy fős Világörökségi Bizottságában, ugyanúgy, mint most, 2017 novembere óta. Véletlenül – húsz év után – megint én vagyok, aki ezt feladatául kapta. Akkor a bizottságban és más

helyeken is limeskutatóként, illetve a frissen megjelent *A ripa Pannonica Magyarországon* című monográfia (2000) szerzőjeként kezdeményeztem, hogy nemzetközi szinten hozzunk létre világörökségi helyszínt az egykori római határvonalon. Már 2001 elején tárgyaltam a német kollégákkal, akik akkor fogtak hozzá ahhoz a limes világörökségi pályázatukhoz, amelyet 2005-ben aztán el is fogadtak. Azt kértem, dolgozzunk együtt a közös, egységes világörökségi helyszín kialakítása érdekében. Dieter Planck régészprofesszor volt akkor a baden-württembergi örökségvédelmi hivatal elnöke, aki megfontolta szempontjaimat. Azt mondta, bár Németország végigviszi a már elkezdett projektet, de ha létrejön az egységes limes világörökségi helyszín, csatlakoznak hozzá. Francesco Bandarin, aki 2000-ben lett a Világörökségi Bizottság igazgatója, ugyancsak pozitívan fogadta a koncepciómat. Amikor Németország benyújtotta a limes Felső-Germania-Raetia szakaszának világörökségi nevezését, az UNESCO Világörökségi Bizottsága javaslatára létrehozták a *Frontiers of the Roman Empire* nevű egységes, egyetlen világörökségi helyszínt. Az új nagy ernyőszerű helyszín első eleme az 1987-ben bejegyzett Hadrianus-fal, a második pedig Felső-Germánia-Raetia limese lett. Ebbe a rendszerbe lépett be 2008-ban az Antoninus-fal Skóciában. Az elv az, hogy ha egy ország a saját szakaszával elkészül, nevezheti, és ha megfelelő, a nemzetközi sorozathelyszín részévé válik.

MC: *Mit jelent a gyakorlatban, ha valaki elkészül a saját szakaszával?*

¶ Hogy elkészíti a pályázatot, és benyújtja a nevezését. Ehhez nem szükséges feltétlenül beruházás, csak tanácsos, mint minden világörökségi helyszín esetében. A nevezés előtt védelemben kell részesíteni a kiválasztott pontokat, meg kell egyezni minden tulajdonossal, önkormányzattal, szervezettel, hogy azon a helyszínen semmi se zavarja a jövőben a világörökségi létet. Közép- és hosszú távú programot kell felállítani, gondoskodni kell a terület kezeléséről. Ennek szellemében 2001-től a pécsi egyetemen egy kis kutatócsapattal bejártuk a helyszíneket,

elkészítettük a nevezés szakmai anyagát. Sajnos a munka egy részét most újra el kellett végeznünk.

MC: *Miért? Szigorúbbá váltak a nevezés feltételei?*

¶ A nevezés korábban nemzetenként zajlott, mostanra azonban közös, transznacionális pályázatot kellett benyújtatunk. 2011 decemberére egy EU-pályázat keretén belül megszületett a nevezési dokumentáció és a kezelési terv első változata, de anyagi és egyéb dolgok miatt elakadt a folyamat. Pedig ha nem állunk le, az akkori elvek alapján már világörökségi helyszín lehetne a magyar szakasz! 2015-ben vettük fel újra a fonalat, de addig ismét változtak a feltételek. Az UNESCO és az ICOMOS mint tanácsadó szerv 2011-ben új szempontokat vetett fel a transznacionális sorozathelyszínekkel kapcsolatban. Egyrészt észszerű és nagyobb területi egységeket óhajtottak a nevezésben látni, másrészt tudni akarták, mikor készül el a világörökségi sorozathelyszín egésze.

MC: *Milyen támogatást kapott idehaza ez a lassan már több évtizedes, sajtós ciklikusságot mutató munkafolyamat?*

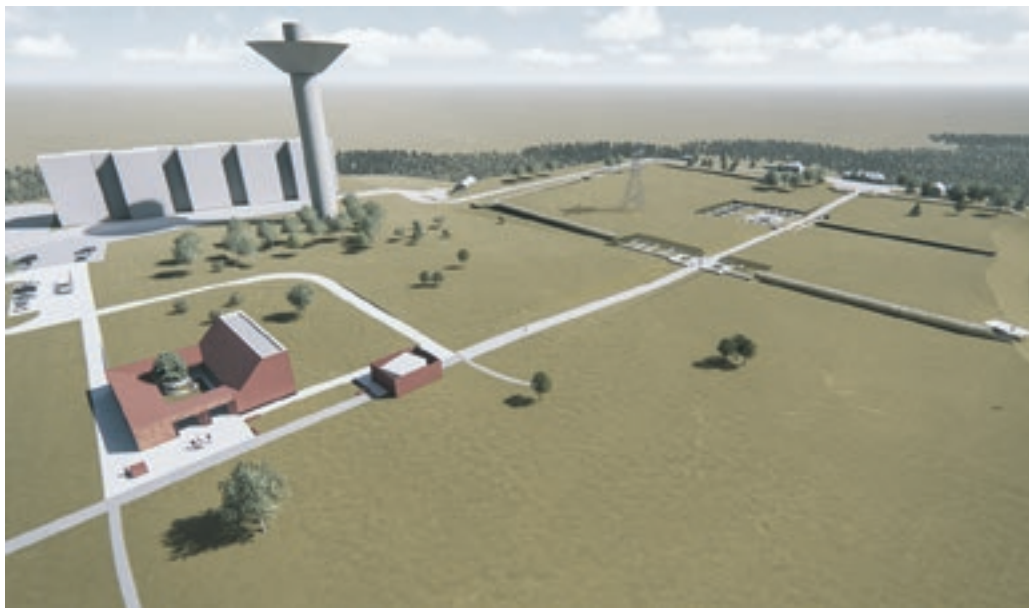
2008-ban létrejött a Magyar Limes Szövetség, amelynek kezdetektől én voltam az elnöke. 2014-ben L. Simon László államtitkár úrnak köszönhetően akkora támogatásban részesülhetett a szervezet, hogy több kolléga munkája eredményeképp elkészülhetett egy százharminc oldalas tanulmány a limes mint leendő világörökségi helyszín kulturális turisztikai vonatkozásairól, nemzetközi összehasonlításban. Úgy gondolom, ez hívta fel a figyelmet a limes világörökségi nevezésre, és ennek kapcsán kértek fel 2015-ben, hogy miniszteri biztосként irányítsam a folyamatot.

Az elv az, hogy ha egy ország a saját szakaszával elkészül, nevezheti, és ha megfelelő, a nemzetközi sorozathelyszín részévé válik.

MC: *Mi történt azóta?*

¶ Több nemzetközi tárgyalást folytattunk, amelyekre pozitív hatással volt, hogy a nevezésben érdekelt országok szakmai képviselőivel egyfajta tanácsadó testületként még 2003-ban létrehoztuk a Pozsonyi Csoportot. 2016-ban és 2017-ben többször találkoztunk Edinburgh-ban, Szófiában, Budapesten és másutt, hogy megvitassuk, mit lehet, és mit kell tennünk. Sokat vitatkoztunk az ICOMOS szakértőjével, aki ragaszkodott ahhoz, hogy egyetlen tematikus tanulmányban határozzuk meg, mi a limes, mitől nemzetközi, miért világörökség, mik a jellemzői, vagyis röviden: határozzuk meg a benne rejlő kiemelkedő egyetemes értéket, értékeljük hitelességét, integritását. Mondjuk meg, milyen szakaszokban, mikor nevezzük a különböző helyszíneket. Ennek az átfogó nevezési stratégiának a teljes limes három kontinensen, tizennyolc országon átívelő, több mint hétezer-ötszáz kilométeres szakaszát kellett elemezni. Ez a szöveg 2017 elejére készült el, egy német, egy osztrák és egy holland kolléga neve fémjelzi, de valamennyi európai ország szaktudása benne van. Hosszas viták eredményeként eldöntöttük, hogy nem egyetlen világörökségi helyszínt alakítunk ki: a Római Birodalom európai határvonala három további egységben, önálló nevezések formájában lesz bővíthető. Így többek között az is megelőzhető, hogy egyetlen ország, település hibája miatt az egész sorozathelyszínt veszélyeztetettségi listára kerüljön. Abban is megállapodtunk, hogy a régi és az újabb limes világörökségi helyszíneket egy klaszter kapcsolja majd lazább ernyőként össze: egységüket megőrzi, csak szakaszolt világörökségi helyszíneként működnek majd. Az első szakasz a dunai limes, ami Regensburgtól egészen a Fekete-tengerig tart. A második a rajnai limes, amely Koblenztől a tengerig húzódik, a harmadik pedig Dacia limese. A tematikus tanulmányban az afrikai és a közel-keleti

*A dunai limes első ezer kilométeres szakasza
Magyarország déli határáig 2016-ban készen állt
a világörökségi nevezésre.*

Az Intercisa bemutatóhely látványterve Dunaújvárosban
C.S.Ó. Építésziroda

A kőtár helyszínrajza Dunaujvárosban (Intercisa)
C.S.Ó. Építésziroda

A kőtár látványterve Dunaújvárosban (Intercisa)
C.S.Ő. Építésziroda

A római kori kemence bemutatása még nem valósul meg, de a városi környezetbe ágyazott látványterve már elkészült
C.S.Ő. Építésziroda

limes történetét is bemutattuk, jelezve, hogy ott további három-négy örökségi helyszín kialakítása lehetséges.

MC: Ez azt jelenti, hogy Magyarországnak elvileg olyan együttműködésben kell részt vennie, amely a Duna kétezer-ötszáz kilométeres szakaszát felöleli? Egyformán felkészült a nevezésre Bajorország és Bulgária?

¶ Amíg mi és Szlovákia kényszerűségből pihentünk a 2010-es évek elején, a bajorok és az osztrákok felzárkóztak hozzánk. A dunai limes első ezer kilométeres szakasza Magyarország déli határáig 2016-ban készen állt a világörökségi nevezésre. A dunai limes másik négy országa, Horvátország, Szerbia, Bulgária, Románia hozzá sem kezdett még ekkor az előkészületekhez. Ha együtt akartuk volna a pályázatot benyújtani, megint évekig várni kellett volna. Ennek nehézségeit az ICOMOS képviselője is belátta, végül elhatároztuk, hogy két részre osztjuk a dunai limest. De hogy lehet a dunai limest megosztani a magyar-horvát határon? Egyetlen szakmai lehetőség az volt, ha a késő-római kor limeshelyzetét vesszük alapul. Az 5. században északon már megszűnt a limes, de a Keletrómai Birodalom a balkáni terület birtokosaként körülbelül Belgrádig megtartotta a határvédelmet, hatalma és befolyása pedig időszakonként a Dráváig terjedt. Az eleinte elfogadott megoldáson azonban változtatni kellett, végül a Magyar Nemzeti Múzeumban abban maradtunk, hogy egyetlen dunai limes helyszínt hozunk létre, de két szakaszban: a másik négy ország a jövőben csatlakozik. Ez alapján indulhatott el a munka 2017 januárjában, amely során összegyűrtük a különféle stílusú dokumentációkat. Egységes leírás született valamennyi helyszínről, az elkészült háromkötetes angol nyelvű kiadvány tartalmazza mindenhol a kataszteri térképet, berajzolva a területet, jelölve a védőzónát, a nyilvántartási számot, a pontos nevet, a koordinátákat, a helyszín állapotát, veszélyeztetettségi fokát és a megértéshez szükséges illusztrációkat. Egységes kezelési terv is készült, amely figyelembe veszi az egyes országok törvényei szerint kialakított kezelő szervezeteket, szabályokat.

MC: *Hány helyszínről van szó összesen?*

¶ Százhatvannégy elem található az ezer kilométeres Duna-szakaszon. Ezen belül megkülönböztetünk fő- és részhelyszíneket. Külön tárgyaljuk például Regensburgban, Aquincumban vagy másutt a táborn, a polgári települést és az egyedi épületeket. Magyarországon így hatvanöt főhelyszínt és kilencvennyolc részhelyszínt határoztunk meg.

MC: *És a többi országban?*

¶ A hatvanöt magyar főhelyszínhöz képest kilencvennyolc főhelyszíni van a négy országban. Ha a számokat összehasonlítjuk, látható, Magyarországon kétharmad arányban vannak a világörökségi elemek az összes többihez képest. A mi négyszázötvenöt kilométeres szakaszunkra hatvanöt, a többire csak harminchárom esik. Ha a részhelyszíneket is beszámítjuk, a mi kis szakaszunkon van kilencvennyolc, hatvanhat pedig a többiekén.

MC: *Ez azért alakult így, mert náluk feltártabb a korszak? Többet tudunk?*

¶ Az ismeretek mennyisége, a kiválasztás elvei, valamint a különböző egyeztetések állnak a számok mögött. 2009-ben, amikor a magyar szakasz világörökségi várományossá vált, százhuszonkét helyszínt (százkilencvennyolc elemet), köztük harmincnégy limesútszakaszt jelöltünk. Nem véletlenül, a folyami útvonal mentén húzódó határvonalat csak a limesút jelképezheti, amely az erődöket összekötötte. Kutatásaim során ennek csaknem a kétharmadát azonosítottam, de csak néhány utat jelöltem, pont a linearitás és az arányosság miatt. Szemben a többi országgal, ahol egyetlen ilyen objektumot sem neveztek. Hasonló a helyzet a többi elemmel is. A ripa Pannonica monográfiámban több mint háromezred részét sorolok fel, ennek töredékét jelöltük. Huszonkét menettáborn nevezünk Komárom (Brigetio) környékén, de ennél többet ismerünk. A legtöbb limestábor bekerült a nevezésbe. Majdnem kétszáz toronyról tudunk,

amelyek közül több mint száz biztosan azonosított, a legfontosabbak bekerültek a nevezésbe. Ezenkívül pannoniai sajátosságot jelentenek azok a kiegészítő, akár önálló katonai létesítmények, kiserődök, amelyeket tornyokkal, saroktoronyokkal láttak el. Érdekesekek a késő római magaslati erődjeink, amelyek követik a domborzat formáját. Pannoniában gyakoriak voltak a folyami átkelést biztosító hídfőállások is. Ilyenből több van: párban épültek, ha egyet találunk, a folyó szemközti partján is számíthatunk rá. A Szentendrei-szigeten ilyenkor duplázódik, azaz már négy torony tartozik össze. Ezekből is jelöltünk néhányat.

MC: *Mi volt a redukció szempontja? Hogy választottak a sok lehetőség közül?*

¶ A helyszínek kiválasztásakor a legfontosabb az volt, hogy minden jellegzetes típus jelenjen meg, de emellett a földrajzi kiegyenlítettséget, a topográfiai szempontokat is fontosnak tartottuk. Ahogyan megyünk a határok felé, egyre fogynak a feltárt, alaposan kutatott helyszínek. Arra törekedtünk, hogy ne csak Budapest környékét jelenítsük meg, hanem arányosan reprezentáljuk az egész magyarországi limesszakaszt. Ezenkívül nem hagyhattuk figyelmen kívül, hogyan viszonyul mindehhez egy-egy önkormányzat. Egyeztetni kellett a mezőgazdasággal, a természetvédelemmel, figyelembe kellett venni a hosszú távú rendezési terveket. Végül az is fontos szempont volt, hogy a tulajdonosok és kezelők bevonásával hosszú távon biztosítható legyen a helyszín épségének, állapotának megőrzése.

MC: *Hogyan tud majd dönteni a Világörökségi Bizottság? Át tudja látni ezt a rendkívül bonyolult és tagolt sorozathelyszínt?*

¶ Szeptember végén, október elején zajlott az ICOMOS-szakértők által lefolytatott helyszíni értékelés. Két héten át Regensburgtól Mohácsig együtt jártuk végig a Duna vonalát az értékelőkollégákkal, hogy bemutassuk a kiválasztott helyszíneket. Alapvetően ettől a bejárástól, a jelentés alapján fogalmazza

A helyszínek kiválasztásakor a legfontosabb az volt, hogy minden jellegzetes típus jelenjen meg, de emellett a földrajzi kiegyenlítettséget, a topográfiai szempontokat is fontosnak tartottuk.

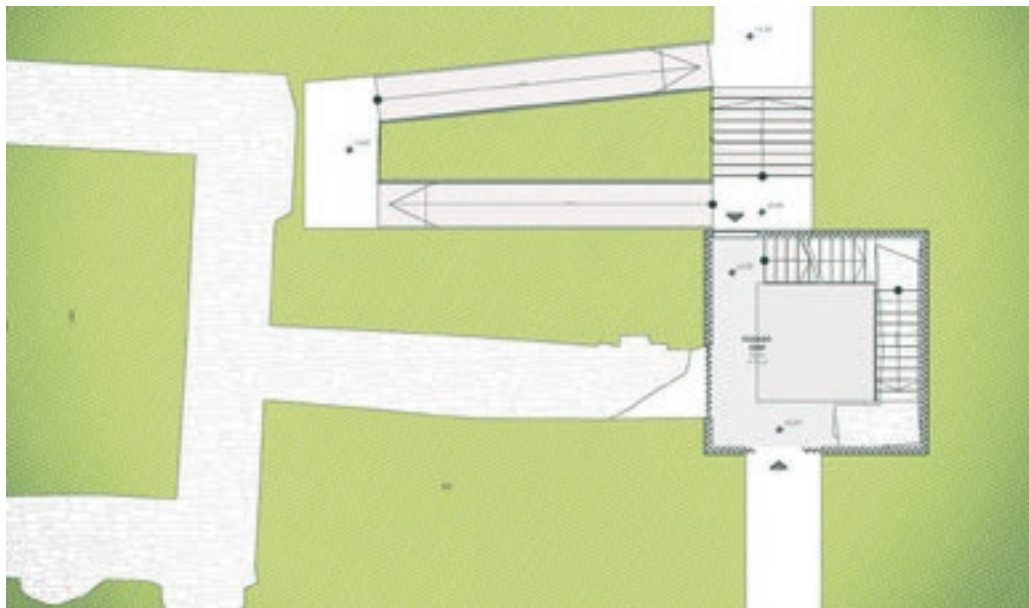
meg az ICOMOS a véleményét, amelyet továbbít a Világörökségi Bizottság titkárságának, az pedig jövő januárban küldi ki véleményét, esetleges kéréseit a négy országnak. Ezek megválaszolására egy hónap áll rendelkezésre. Ezután már nem lehet beavatkozni a folyamatba, várunk kell a június–júliusban a Világörökségi Bizottság Bakuba összehívott ülése döntéséig. Én is ott leszek, hiszen a bizottságban Magyarországot képviselem. Az ülésen természetesen jelen lehet minden, a *Világörökségi egyezményt* aláíró ország képviselője, de csak akkor kaphat mikrofont, ha a szavazás megtörtént, és a sikeres ország zászlója felemelkedik.

MC: Mi történik, ha a mi zászlónk is közöttük lesz? Mi fog változni a jelölt területeken, ha a dunai limes világörökségi rangot kap?

¶ Már most elkezdődtek a változások. Tavalyelőtt elindítottuk, hogy minden helyszín kapjon kétnyelvű információs táblát. Ennek most lesz a közbeszerzési kiírása, legkésőbb jövő évi elejére kikerülhetnek. A táblák helyét meghatároztuk, az önkormányzatoktól annyit kérünk, rendezzék a területet, a kihelyezendő tábla környékét. Ha nyerünk, a Limes Világörökség Gondnokság valamennyi helyszínnel megállapodást köt, amelyben rögzíti a világörökséggel járó kötelezettségeket és a helyszín kezelésére vonatkozó irányelveket. A tavaly a Budavári Ingatlanfejlesztő és Üzemeltető Kft.-n belül létrejött gondnokság a már meglévő fővárosi világörökségi helyszíneket kezelő csapatba illeszkedik. El kell készíteni a *Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes* nemzetközi és magyarországi kezelési tervét, amely nagy falat lesz. Hatévenente állapotfelmérést kell majd végezni, és ezt jelenteni a világörökségi központ felé. És persze a fejlesztésekről sem szabad megfeledkezni. A világörökségi eszme csak akkor működik,

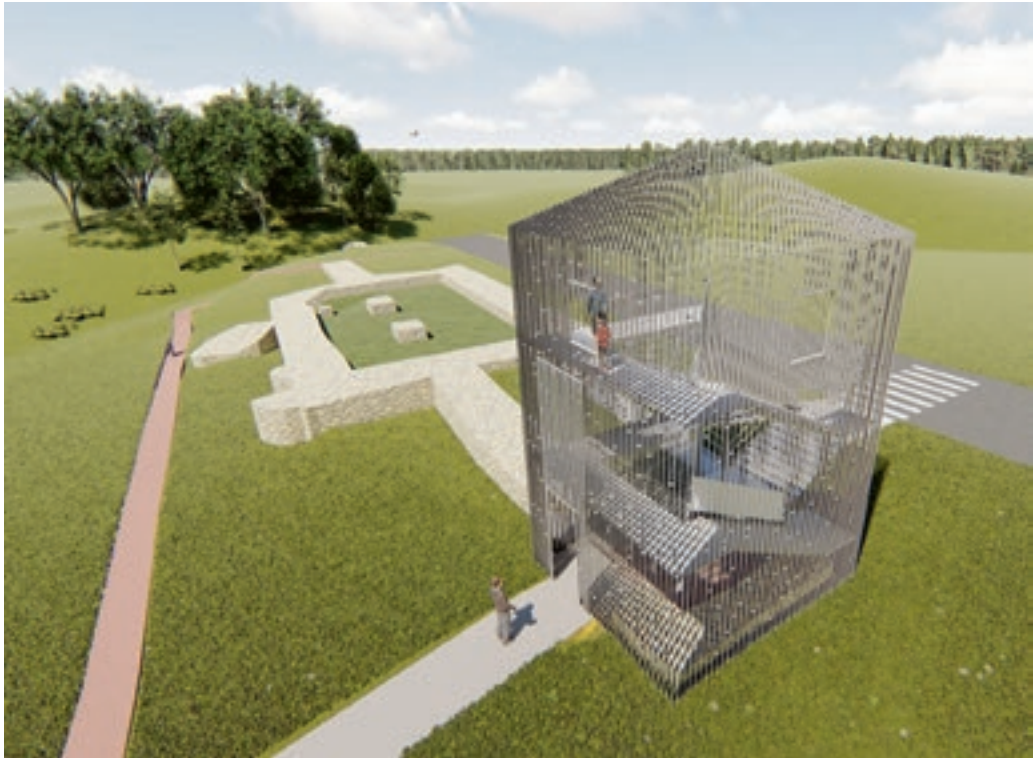
A verőcei torony látványterve
C.S.Ó. Építésziroda

A verőcei bemutatóhely helyszínrajza
C.S.Ő. Építésziroda

A verőcei torony látványterve abból a szögből, amikor tömör szerkezeti képet láthatunk
C.S.Ó. Építésziroda

A verőcei torony látványterve, amikor átláthatunk a falakon
C.S.Ő. Építésziroda

ha él a helyszín, hazai és nemzetközi szinten ismertté válik, vonzó programokat hirdet, és ennek révén a kulturális turizmus erősödik. A dunai limes nevezésnek köszönhetően fél Magyarország felkerülhet a nemzetközi turizmus térképére, olyan helyekkel, ahol külföldi turista eddig alig vagy egyáltalán nem bukkant fel.

MC: Képesek lesznek ezek a helyszínek arra, hogy betöltsék ezt a szerepet, és valódi vonzerővel rendelkezzenek?

¶ Ehhez kellene a fejlesztések, a szervezés, a propaganda. Ha csak ülünk a babérjainkon, nem lesz változás. A turisták csak akkor jönnek, ha meg tudjuk őket szólítani. Olyan programokat kell hirdetni, amelyek tíz-húsz-ötven kilométeres szakaszokat egyetlen ajánlatba sűrítenek, többnapos programot is felajánlanak, bekapcsolnak egyéb rendezvényeket, műemlékeket, borturizmust, lovas turizmust. Az Ács környékén húzódó limesúton, a két limestábor között már szervezik a lovas turisztikai attrakciót egy erdei szakaszon. Persze csak akkor lesznek ezek a programok sikeresek, ha a helyszínek gondozása, kezelése, folyamatos tisztán tartása vonzóvá teszi őket. Ebben segítenek azok az operatív pályázati programok, amelyek jelenleg is zajlanak. Az Európai Unió által finanszírozott GINOP- és VEKOP-programokból a világörökségi helyszínek is fejlődhetnek. Ebből a forrásból várományosként a limesprojekt összesen két és fél milliárd forint értékben kap támogatást. 2016 óta azon is dolgozom, melyik helyszín részesülhessen turisztikai fejlesztésben. Nem volt könnyű, eleinte kétszer, háromszor több területre gondoltam, de nem aprózhattuk el a rendelkezésre álló összeget. A GINOP-ból egy visszalépés (Paks) miatt négy helyszín jut forráshoz. A négy nyertes már a kiviteli tervek készíti, hamarosan jönnek

*Az ülésen természetesen jelen lehet minden,
a Világörökségi egyezményt aláíró ország képviselője,
de csak akkor kaphat mikrofont, ha a szavazás megtörtént,
és a sikeres ország zászlója felemelkedik.*

a közbeszerzések, hogy jövőre megvalósulhassanak az elképzelések.

MC: *Hol indulhatnak el a munkálatok?*

¶ Komáromban (Brigetio), Nyergesújfalun (Crumerum), Dunaújvárosban (Intercisa) és Kölkeden (Altinum) másfél milliárd forintból turisztikai, látogatóbarát fejlesztések valósulnak meg. Brigetio és Intercisa jól kutatott lelőhely, de a másik két területen csak a programnak köszönhetően kezdődtek el a feltárások. (Lásd a Kondor Tamás építésszel készült interjút lapunk 77–94. oldalán.)

MC: *Mi valósulhat meg a VEKOP-fejlesztésekből?*

¶ Három kiválasztott helyszínünk és egymilliárd forintunk van erre. A pályázatokat sorozathelyszíneként, konzorciumi szerződésekkel október 10-ig kellett benyújtani. Az Aquincumi Múzeum már korábban beadta pályázatát. Néhány részhelyszín fejlesztése mellett a polgárvárosi romterület Szentendrei út felé eső kerítésfalát alakítják majd át. Ezzel megoldják a 11-es főút felé a hangszigetelést, másrészt látogatóbarát és informatikai fejlesztéseket valósítanak meg. A másik helyszín Nagytétény, ahol a Magyar Nemzeti Múzeummal az egykori Campona bemutatásához dolgoztunk ki terveket. Telekcseréjén a Nemzeti Múzeum három épülethez jutott hozzá, amelyből egy lesz a látogatóközpont. Bejárat, parkoló épül a nagytétényi kastély mögött, és bemutató kőtár is nyílik. Megtörténik a korábban feltárt kapu és torony konzerválása, az erőd belső úthálózatát közúzalék jelöli majd, középen pedig lesz egy kilátópont, ahonnan be lehet látni a tábor jelenlegi állapotát, de rekonstrukciós rajzok is segítik majd az értelmezést. Lesz játszótér, rendezvénytér.

¶ A Nemzeti Múzeum konzorciumi partnere Verőce, ahol a Duna bal partján fennmaradt egy hídfőállás. A romok jó állapotban örvendenek, viszont ott húzódnak a budapesti vízellátás fő kútjai, ezért szigorúan védett területről van szó. Nagyon jó az együttműködés a település, a vízügyi igazgatóság

és a program között, így a most üressé vált trafóház földszintjén látogatóközpont és antik vízügyi kiállítás valósulhat meg. Ezen a területen lesz a parkoló és a rendezvényter is. A főút másik oldalán található az egykori hídfőállás kiserődjének maradványai. Kondor Tamás ide tervezett kubatúra-rekonstrukciója biztosítja majd a romok áttekintését, felhívja a figyelmet a világörökségi helyszínre. Verőce ettől függetlenül kialakít egy ide vezető sétányt, amely mentén különböző megállókat, attrakciókat tervez, amelyhez a Tragor Ignác Múzeum és a mi szervezetünk nyújt anyagokat.

¶ A pályázat harmadik helyszíne volt eleinte a Budapesti Történeti Múzeum régészei által kutatott Március 15. téri római erőd, Contra Aquincum. Nagy Lajos tárta föl a harmincas években, az 1960-as évek végéig még egy kis múzeum is működött itt. Miután az új Erzsébet híd elkészült, rendezték a területet, akkor került sor mélyített formában a két római kori torony bemutatására. Néhány évvel ezelőtt, a tér átalakításakor ez megváltozott, most csak egy betekintő ablakon szemlélhetjük meg az egyik tornyot. Sajnos alig látszik, mindenki elmegy mellette. A program kapcsán elhatároztuk, hogy megnyitva ismét láthatóvá tesszük. A tervet Koszorú Lajos építész korábbi tervének módosításaként elkészítette. Eszerint a nyugati torony egésze üvegfödémeket kap, a felszínen pedig üvegszobrászati eszközökkel a torony bemutatása is elkészül. A tervet a Fővárosi Önkormányzat elfogadta, és saját beruházásaként megvalósítja.

MC: *Mi lesz Visegráddal, Szentendrével és a Hajógyári-szigettel, amely szintén fontos helyszíne a limesnek, és turisztikai szempontból is frekventált helyen van?*

¶ Több pénzünk nincs, de terveink vannak. Ha sikerül megvalósítani őket a Pest Megyei Önkormányzat turisztikai fejlesztési programja keretében, Szentendre is fejlesztést kap. A Ferenczy Múzeumi Centrum gondozásában lévő Vaczek-villa módosításával vagy egy önálló látogatóközpont építésével kőtár alakítható ki, és régészeti parkként bemutatathatóvá válhat az egykori Ulcisia erődje. Százhalombattával is egyeztetünk

a Matrica nevű római tábor kapcsán. A napóleoni sánc környékén egy fürdőépületet, illetve a táborban az egyik tornyot és annak szerkezetét szeretnénk bemutatni a már említett módszerekkel. Visegrádon öt világörökségre nevezett helyszínünk van. Úgy tűnik, hogy a középkorra fókuszáló Virágzó Visegrád fejlesztési programjából a római kori tornyokra is jut majd. A Hajógyári-szigeten komplikáltabb a helyzet, mivel a helytartói palota feltárása és műemléki rekonstrukciója az Óbudai-sziget állami tulajdonban lévő területe komplex rehabilitálási programjának részeként valósulhat meg. Az első feladat a már nagyrészt elkészített árvízvédelmi terv kivitelezése. Itt csak akkor kezdődhetnek el a régészeti és műemléki munkálatok, ha megvalósul a terület árvízvédelme, hiszen a római romok járószintje a legmagasabb árvízszint alatt van.

MC: Több új intézmény, bemutatóhely, látogatóközpont nyílnak meg a közeljövőben. Hogyan oldják meg a fenntartásukat, miközben a meglévő múzeumok, kiállítóhelyek is állandó finanszírozási problémákkal küzdenek?

¶ A jelenlegi programok csak a fejlesztések első fázisát jelentik, de pályázati lehetőségek továbbra is rendelkezésre állnak. Most arra jut pénz, hogy az infrastruktúrát néhány helyen létrehozzuk, fejlesszük. Viszont valamennyi új helyszínnek, látogatóközpontnak már most is van gazdája, tulajdonosa. Ez lehet múzeum, önkormányzat vagy bármilyen más szervezet. A GINOP- és VEKOP- pályázatok rögzítik, hogy a pályázók kötelesek lesznek fenntartani és működtetni a helyszíneket minimum öt évig, és igazolniuk kell a látogatószám növekedését. Ezt a feltételt csak akkor tudják teljesíteni, ha más helyszínekkel összekapcsolódva, széles látogatói réteget szólítanak meg programokkal, fesztiválokkal, játékokkal, foglalkozásokkal. Ha ezt nem teszik meg, nem lesznek sikeresek, ha igen, akkor szép jövő áll előttük. Az pedig, hogy 2019-ben Magyarország remélhetőleg számos új világörökségi helyszínnel gyarapodik, az egyes helyszínek látogatottságára, a hazai és nemzetközi turistaforgalom növekedésére nagy hatással lesz.

Limes-táborok Pannoniában